

NOTICIES HISTORIQUESES D'ESPINELVES

SITUACIÓ GEOGRAFICA

El poblet d'Espinelves corona un petit promontori al centre d'una vall gerda i ubèrrima, presidida per la banda de mig dia per la majestuosa presència del montseny. És un indret d'aquells on sembla que s'ha aturat el temps a desgrat dels signes de renovellament que també han arribat fins aquí.

Tot el poblet i la vall estan dominats per la presència benefactora de l'església parroquial i del seu cloquer que ara, després de les encertades obres de restauració, aixeca amb més dignitat la seva silueta romànica per sobre del pessic de cases que forma el llogarret.

Espinelves és un municipi de la comarca d'Osona i de la regió de les Guilleries, que per caprici de la moderna divisió provincial forma part de la província de Girona i del partit judicial de Santa Coloma de Farnés. És, però, un poble de l'àrea vigatana i pertany des de sempre a la diòcesi de Vic. Dista uns vint-i-sis quilòmetres de Vic, 66 de Girona, 84 de Barcelona, 12 de Sant Hilari i 17 d'Arbúcies.

La vall d'Espinelves, atravesada per la riera d'Espinelves, es troba a una altura mitja de 700 metres, envoltada però per altures superiors als 900 metres, per la banda ponentina o fronterera amb Viladrau, i superiors als 1.000 metres per l'espona de llevant o de Sant Hilari, formada per una llarga carenada que s'estén de Collesplanes a l'extrem del Pla de les Arenes. El municipi, que té una forma sensiblement arrodonida, compta amb una superfície total de 17'65 quilòmetres quadrats i una llargada o diàmetre d'uns 4 quilòmetres i escaig. La població i la vall es troben desplaçats vers la part ponentina del terme proper al curs de la riera.

Aquesta riera d'Espinelves és un petit corrent que neix als contraforts septentrionals del Matagalls i es forma amb els torrents o xaragalls que venen del Pla de les Arenes, del Coll de Ravell i del Coll de Cerdans. Desguassa a la Riera Major, per la seva banda dreta, prop l'església de Sant Sadurní d'Osormort.

Les comunicacions d'Espinelves són bones, sobretot després del modern asfaltat de la carretera del Coll del Buc. Dues carreteres principals passen a frec del seu municipi: la de Vic a Sant Hilari, per Sant Julià de Vilatorrada, i la de Vic a Arbúcies per Taradell i Viladrau. Una carretera local uneix aquestes dues vies a través del Coll del Buc, seguint quasi bé sempre el curs de la riera d'Espinelves.

El poblament d'Espinelves que es mantenia estable dintre el segle actual, ha disminuït molt els darrers anys: els 421 habitants de l'any 1900

havien pujat a 481 el 1930, es mantenien en 436 el 1960 i baixaren bruscament a 296 el 1970, sempre d'acord amb les estadístiques oficials. El despoblament ha afectat sobretot a les masies que abans tenien més del 60 % de la població; la població disseminada el 1970 representava el 40'20 % del seu cens.

La terra i, sobretot, el bosc eren les principals riqueses del municipi. Els boscos molt poblats de castanyers, avellaners, alzines, pins i alguns suros, a més de la seva riquesa de fusta, donaven feina als carboners, esclopers, rodellaires i als que cuidaven les perxades: avui encara donen feina a la gent de la població en les modernes petites indústries de l'artesania de la fusta, com pipes i sobretot els objectes de fusta negra o *souvenirs*. Cal remarcar també la plantació de coníferes o d'avets del Mas Joan —pàtria i lloc d'experimentació dels botanistes Masferrer—, que a més d'ésser una notable riquesa com a explotació del planter, ha omplenat i repoblat els boscos d'Espinelves d'una espècie d'avet que s'ha adaptat perfectament al país, donant un tò nòrdic a tota la gerda vall d'Espinelves.

El poble es troba, com hem dit, al centre de la vall, sobre un turonet a 750 metres d'altitud i tenia el 1970 un cens de 177 habitants, ell concentrava per tant el major nucli de gent del municipi. No lluny del poble hi ha dos altres petits veïnats, el de França i el de la Creu-Roja, que recorden l'expandiment o vitalitat que tenia el municipi els segles XVII i XVIII.

Disseminades pel terme hi ha algunes importants masies com l'esmentat Mas Joan, el Balmes, el Parcet, la Rovira, Solanes, Quingles, Esglésies, etc... Estadísticament el 1970 Espinelves tenia 78 explotacions agràries inferiors a les 5 hectàrees, 5 superiors a 5 hectàrees, dues superiors a 50 i dues que superaven les 200 hectàrees.

PRIMERES NOTÍCIES HISTÒRIQUES

La primera notícia històrica sobre Espinelves és de l'any 943 i la dona un document de l'Arxiu Capitular de Vic en el que Abellònia i el seu fill Eigobert venen al prevere Elies una vinya situada en el terme del castell de Sant Llorenç, en la parròquia de Sant Vicenç i en la *villa que vocant Spinalbes* (Arx. Cap. Vic, Cal. 6, doc. 610).

A desgrat de la poca importància del document en sí en té molta relativament per a comprendre el muntatge primitiu del lloc. L'actual terme d'Espinelves es trobava aleshores inclòs en la demarcació jurisdiccional del gran terme del Castell de Sant Llorenç del Munt, convertit més tard en monestir de canonges agustinians i reemplaçat pel veí castell de Meda, situat a tocar el Coll-sa-Meda. A aquest mateix terme hi pertanyien els actuals municipis de Sant Julià de Vilatorrada, de Sant Sadurní d'Osormort i originàriament el de Folgueroles. Veurem més endavant com durant segles Espinelves i Sant Sadurní formaran una sola batllia o municipalitat.

També ens diu el document que el 943 ja hi havia una església i parròquia en funcionament, dedicada a Sant Vicenç, i que aquesta es trobava en una vila o gran explotació rural anomenada Espinelves.

Dintre del segle XI hem trobat dues vegades el nom d'Epinelves en la documentació vigatana en fer-se esment d'un alou del *valle de Spinalbes* (1972) i en una menció de la parròquia de *Sancti Vicentii de Spinalbesio* (1092) (Arxiu Diocesà. Docs. S. Llorenç del Munt. Segles XI-XII).

El nom d'Espinelves sembla derivar etimològicament d'*Espines albes* que és el plural d'*espina alba*, és a dir *Espines blanques*. El nom d'*espina* o *spina* com a topònim és corrent al nostre país, com ho indiquen en un petit radi entorn d'Espinelves el mas Espinzella de Viladrau, en llatí Spinosella o petita Espina, el mas Espina i el seu derivat *Collsespina*, a l'entrada del Moianès, el *pla de l'Espinal* prop de Santa Fe del Montseny o el *Coll de l'Espinal* o *Espinau*, entre les Guillerries i la selva, etc... Espina, segons el filòleg J. Balari i Jovany, equival a «puig agut amb doble vessant», quan s'aplica a la topografia, per tant el nom d'Espinelves equivaldria a muntanya o muntanyes blanques, nom que li fou donat, fa més de mil anys per raons desconegudes.

Per bé que la història ens documenti Espinelves a partir del 943 el seu origen podria ésser molt més remot i correspondre al moment de la restauració del país pel comte Guifré el Pilós a partir del 879 o potser abans, si la repoblació hagués vingut per la banda del comtat de Girona o de Barcelona, que quasi bé terminaven amb el terme d'Espinelves.

Recordem que el castell de Sant Llorenç, al que es va adscriure el terme i parròquia de la *villa* o gran explotació rural d'Espinelves, ja apareix organitzat i en ple funcionament des del 884.

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL D'ESPINELVES

L'església d'Espinelves, la que motiva aquesta evocació històrica, és un verdader joell de l'art romànic. Es un compendi de la manera de construir dels segles XI i XII, que ara, després de la seva restauració, torna a presentar-se amb les seves millors gales romàniques.

Ha estat necessari que s'hi efectuassin les recents obres de neteja i de restauració —iniciades tímidament el 1965 i amb tota intensitat a partir del 1972, gràcies a la cooperació i direcció del Servei de Restauracions de la Diputació provincial de Girona—, per a que es pogués apreciar i posar de relleu tot el seu valor arquitectònic i les seves peculiaritats.

El que es creia que era una església d'una simple nau amb absis i un pòrtic o atri a la banda de migdia, ha resultat ésser una església de dues naus i dos absis, construïdes respectivament els segles XI i XII. D'aquesta manera l'església d'Espinelves es presenta com una juxta-posició de dues esglésies, construïdes en dos segles diferents, que la converteixen en un cas no desacostumat però poc freqüent en la panoràmica del romànic.

La part primitiva es construiria, avançat el segle XI, començant per la part de l'absis o capçalera, ornat exteriorment amb un absis decorat per lesenes i arcuacions de tipus lombard, seguint per la nau, coberta amb volta de canó i acabant amb el campanar i la portada vers la part de ponent. La porta primitiva ornada amb una arcuació d'entrellaços entre arcs en degradació i amb dos capitells i columnes passats més tard a la nova portada de la segona nau, queda ara dintre l'edificació, inutilitzada, però posada de relleu en les recents obres de neteja i restauració. El campanar es va construir a l'extrem de ponent reposant sobre el mur final de la nau i sobre la volta; és un campanar de tres pisos, ornat amb arcuacions i dents de serra per a remarcar la separació dels pisos, amb una finestra al primer pis, una geminada al segon i dues finestretes de punt rodó a cada cara, sota el teulat, que li donen elegància i esbeltesa a desgrat d'ésser més aviat molt groixut i matusser. Els caparrons esculpits amb que acaben les arcuacions revelen que és una obra d'avançat el segle XII.

La segona nau es construí vers finals del segle XII gràcies al llegat d'un clergue i diaca, nomenat Arnau, personatge que per la manca de documentació coetània no hem pogut identificar fins al moment present. Degut segurament a la poca capacitat de l'església primitiva va construir-se una segona nau a la banda de migdia acabada amb el seu absis i amb una portada nova per la que es varen aprofitar elements, els capitells i columnes, de l'anterior, que hauria estat constuida pocs anys abans.

La supressió de l'absis per una espècie de capella rodona tardana i l'obertura d'un gran arc de comunicació de les dues naus, fet el segle XVI, havien desfigurat de tal manera la segona nau, que es creia que era un simple atri, per això en algunes publicacions sobre l'art romànic, fetes alguns desenis enrera, es presentava l'església d'Espinelves com una església d'una sola nau, amb un atri o galeria a la banda de migdia. El desmontament de la capella o rotonda i neteja interior dels murs va posar de relleu l'estructura original de la segona nau, que ha estat admirablement restaurada recentment.

L'obra estava llesta el 1186 i fou aleshores quan, Pere de Viver, el capellà o canonge que tenia la responsabilitat de l'església d'Espinelves, i el sacerdot o rector de l'església, Mn. Pere Domènec, varen demanar al bisbe de Vic, Ramon Gaufred, que vingués a consagrar l'església.

L'església d'Espinelves es consagrà el dia 9 de les calendes de març de l'any 1186 de l'Encarnació de Crist, que equival, segons la nostra manera de comptar al 21 de febrer de l'any 1187, car en aquella època l'any començava el dia de l'Encarnació o sigui el dia 25 de març; per tant l'any 1186 de l'Encarnació de Crist començava el 25 de març de 1186 i acabava el 25 de març del 1187.

L'ACTA DE CONSAGRACIÓ

Amb motiu de la consagració de l'església es redactava un document

o acta on s'esplicava la cerimònia i a la vegada n'especificaven els titulars, dotació i límits de la parròquia.

Sortosament s'ha conservat l'acta de consagració d'Espinelves, no el document original sinó algunes còpies tardanes, una d'elles, del 1730, es conservava a l'arxiu parroquial d'Espinelves i va ésser publicada, a cura de Mn. Segimon Cunill al «Butlletí del Centre Excursionista de Vich», n.º 19, any 1916, pp. 106-107. Era una còpia força defectuosa, amb varies lectures equivocades en els noms pròpis o de lloc.

La traducció que en donem aquí procedeix d'una còpia del 1568, feta sobre l'original, pels notaris episcopals de Vic, Onofre Coma i Joan Torra i revisada pel notari Francesc Franch, el 16 de setembre de 1568. Es guarda a l'Arxiu diocesà de Vic, en el fons documental del priorat de Sant Llorenç del Munt, en el plec de pergamins que porta el títol «Pergamins ss. XI-XII». En donem una transcripció del text llatí a l'apèndix.

El seu text, traduït del llatí, diu així:

«L'any de l'Encarnació del Senyor cent vuitanta-sis després del mil va venir el venerable Ramon, per la gràcia de Déu bisbe de Vic, varó religiós i de gran dignitat, a l'església aixecada a honor de Sant Vicenç, levita i molt gloriós màrtir de Crist, que es troba al territori d'Espinelves, l'assistent Guillem, ardiaca de la seu de Vic, Pere, sacrista, Bernat, primicer i tota una multitud de gent de diferent sexe i classe social. Vingué a petició de Pere de Viver, capellà, de Pere Domènec, sacerdot i preposit de l'església, i del poble, per a dedicar l'església a honor de Déu i de Sant Vicenç, diaca i màrtir, i de Sant Jaume, apòstol, que tenen els seus altars en l'esmentada basílica. El bisbe va consagrar i dedicar l'església amb gran devoció i humilitat i li va confirmar i assignar 30 passes entorn seu, totes les primícies i alous que té a tot arreu i els que pugui tenir en endavant per donació dels fidels».

«Els termes de la parròquia són: *a llevant* comença als Degollats i va fins al riu d'Arenes i segueix fins a Roca-fed, *a migdia* en el Puig alt o Pujalt i va al Coll de Revell i continua fins a la Consoula, *a ponent* des de l'era de Ballo mar (Palomar), va fins al grau de Mula-soles, i *a tramuntana* des del Puig de la Pertiga (Perxa) va fins al coll de Spanolf (Panols) i passa pel Puig de la Creu i acaba en el Castellet».

«Va manar també el bisbe que en dita església es celebrés la memòria o aniversari d'Arnau, clergue i diaca, ja que, gràcies a les seves almoines, es pogué fer la seva dedicació».

«Totes aquestes coses es feren el dia nou de les calendes de març de l'any dalt dit».

«Firmes: Ramon, per la gràcia de Déu bisbe de Vic, Guillem, ardiaca, Pere, sacrista d'Osona. Jo Bernat primicer d'Osona ho firmo. Pere [...] sacerdot i canonge».

«Firma d'Andreu sacerdot que escriví això el dia i any dalt notats».

La festa de la dedicació suposava el final de les obres de construcció i per tant ens diu que el 1187 l'església d'Espinelves es troba ja llesta en la

seva edificació material. Era una festa solemníssima que es feia amb un gran cerimonial litúrgic, ungint els murs del temple, escrivint l'abecedari al seu sòl, aspergint l'edifici amb aigua lustral i celebrant-hi solemnement l'eucaristia enmig de cants i d'encens. Per aquesta causa era celebrada cada any amb una categoria especial la diada del 21 de febrer.

Fou el llegat del clergue Arnau, personatge que el bisbe fa recordar cada any en l'acta de consagració, el que permeté celebrar aquesta festa, per haver deixat els seus diners per aital fi.

El bisbe consagrant fou Ramon Xetmar de Castellterçol, que va regir la diòcesi de Vic entre els anys 1185 i 1194 i després fou nomenat arquebisbe de Tarragona.

Diu l'acta que el bisbe va confirmar a l'església la seva dotació i en especial les 30 passes entorn seu, dites la sagrera o terreny sagrat, que es trobava sota la protecció de l'església, i on es formarà el petit nucli primitiu d'Espinelves. També li va senyalar els límits parroquials que són els actuals, exclouent-ne els límits de la sufragània de Sant Cristòfol de Cerdans. Molts dels noms esmentats el segle XII són encara vivents en l'actualitat.

Finalment en l'acte hi veiem dos sacerdots amb responsabilitat a Espinelves el *capellà* i el *prepòsit* o *rector*. El capellà era un canonge que residia a Vic i que tenia encomanada a la seva protecció i vigilància l'església d'Espinelves junt amb altres del seu veïnat. El verdader rector o resident prop l'església era Mn. Pere Domènec.

Al llarg del segle XIII s'abolirà el costum d'anomenar *capellans* als canonges de Vic i quedaran només els *rectors* o regents de l'església. Entre aquests darrers coneixem els següents rectors d'Espinelves dels primers segles, abans no comença la documentació parroquial d'Espinelves: Ferrer Saleta, el 1265, Pere de Roda entre 1283 i 1305, Lleó Sunyera, 1336-1340, Guillem Serradell, 1341-1347, Berenguer Mercader, 1352, Bernat Canal, 1370-1373, Francesc de Puigsec, 1391 i Pere Morera 1437.

Del 17 de juliol de 1181, per tant abans de la consagració de l'església d'Espinelves, un document del fons de l'antic monestir de Sant Llorenç del Munt, ens parla d'una concòrdia feta entre Mn. Guillem, canonge primicer de Vic, que era capellà d'Espinelves i Mn. Pere de Viver, que aleshores era capellà de Sant Cristòfol de Cerdans i que més tard ho seria d'Espinelves. S'acordà que a partir d'aquell moment el rector d'Espinelves cobraria tots els drets eclesiàstics sobre el mas Terrers, que era propi dels senyors o cavallers de Mont-rodon de Taradell, que el tenien en feu pel senyor del castell de Taradell i de Viladrau, i en canvi el rector i església de Cerdans cobrarien tots els drets sobre els masos Serra i Rovera o Rovires, que pertanyien a uns cavallers cognominats Gurb, que eren amos de la major part de la parròquia de Cerdans.

El fet que tots els antics documents d'Espinelves procedixin de la documentació de Sant Llorenç del Munt de les Guilleries, és perquè aquest monestir esdevingué amo de tota la parròquia de Sant Cristòfol de Cerdans i de molts masos i terres d'Espinelves, com detallarem més endavant.

UN CASTELL A ESPINELVES?

Els primitius termes parroquials estaven tots adscrits o assignats a un dels grans termes dels castells amb que es va repartir el país des del moment de la seva restauració pel comte Guifré el Pilós, a partir del 879. Hem vist abans que el terme d'Espinelves estava adscrit al territori o terme del castell de Sant Llorenç i després del de Meda.

Al llarg, però, dels segles XI i XII molts termes es fraccionaren i es formaren fortaleses secundàries, regentades per cavallers, amb jurisdicció sobre una part del terme, com passà al mateix terme de Sant Llorenç, amb les fortaleses de Meda, la de Bellpuig o «el castell dels moros», de Sant Julià de Vilatorrada i la d'Altarriba i Riudeperes, de Sant Martí de Riudeperes.

Un document del 23 d'abril de 1133 ens diu clarament que s'edificà al Puig de Castellar d'Espinelves una fortalesa amb el seu castell i vivenda, que el cavaller Bertran de Merola, amb la seva muller Beatriu i els seus fills varen cedir a Pere Udalard de Sentfores.

El document diu textualment que Pere Udalard va rebre la cessió de «*Ipsam forciam de Spinalbes, illam quam dicunt Podium de Castellar, cum eiusdem castrum, domorum et forciarum*» o sigui «la fortalesa d'Espinelves que li diuen Puig de Castellar amb el seu castell, cases i fortificacions», tant les que ara hi ha com les que s'hi han de construir, amb el pacte que dit Pere les hagués de tenir habitades, les que li senyalaria en Bertran de Merola. Li dóna per aquest fi tot l'honor o possessions que van del riu d'Osor o Riera Major fins al Coll que en diuen de Sant Marçal i fins al coll de les forques, amb el dret de cobrar sobre cada mas una quartera de civada, palla, herba, hortalises i un formatge; també rebrà la meitat de tots els plets, exceptuant-ne el feu del castell de Meda, que hi rep en Ramon Bernat de la Fàbrega. Aquests drets els rebrà en les parròquies de Sant Vicenç d'Espinelves i de Sant Martí de Viladrau, excepte en alguns masos que es detallen.

En compensació de tot això Pere Udalard de Sentfores i els seus prometen ésser fidels als Merola i defensar-los a ells i els seus honors i béns, donar-los potestat del castell d'Espinelves sempre que ho vulguin i ajudar-los en hosts i cavalcades contra tothom, menys contra el senyor de Taradell (Arx. Mensa Episc. Vic. Perg. Llib. 8, doc. 86).

Es tractava per tant d'un castell secundari, sotmés al de Meda, però que comptava amb drets propis i edificacions de les que forçosament n'ha de quedar rastre.

Desapareixeria molt aviat car no es parla mai d'ell en la documentació a partir dels segles XIII i XIV.

ELS MASOS I LA JURISDICCIÓ D'ESPINELVES

Durant molts segles Espinelves ha estat un terme eminentment rural, hi havia algunes comptades cases i sagrers entorn a l'església el segle XIII,

però amb el despoblament del segle XIV el terme es tornà eminentment rural, només amb un cens d'una dotzena de famílies.

Concixem les notícies més antigues sobre els masos gràcies a la documentació de Sant Llorenç del Munt. Per diferents compres i deixes els priors de Sant Llorenç posseïen, el 1337, a la parròquia d'Espinelves, els masos—: Ferrer de Castellar, Reig, Elies, Struch, Esglésies, Martí, Barri, Parcet, Vilamala, Gauser, Espinàs, Rovira, Roca, Fàbrega, Mas Joan i la masoveria de Vilamala; tots aquests masos pertanyien al monestir amb les seves cases i terres i fins amb els drets de subjecció personal al mas o de remença. El monestir de Sant Llorenç tenia també drets sobre terres als masos Solenells, Mercader i Ferrer.

El prior de Sant Llorenç, Pere Permanyer, va augmentar encara els seus drets sobre Espinelves comprant a Berenguer Sala, de la Sala de Vil·lleons, el 19 d'abril de 1352, tres masos dits del Clasqueró —que tenia arrendats el rector d'Espinelves Mn. Berenguer Mercader—, el mas Serra i el mas de ça Balma, tots ells de parròquia d'Espinelves; també li va comprar els censos i dominis que el cavaller Sala cobrava sobre els masos Rovira d'amunt, Martí, Iglésies i Segalès d'Espinelves i tots els censos, rèdits i explets que rebia a les parròquies d'Espinelves, Cerdans i Viladrau.

Es pot dir en realitat que el prior de Sant Llorenç del Munt passà a ésser el senyor efectiu del terme d'Espinelves. Segons un fogatge del segle XIV (1370) en aquest temps, en ple despoblament del país a conseqüència de la pesta negra i dels desplaçaments de gent, la parròquia d'Espinelves tenia 11 focs o famílies, totes elles del domini eclesiàstic.

En canvi la jurisdicció o exercici de la justícia del lloc va passar a mans dels vescomtes de Cabrera, creats comtes d'Osona el 1356, quan el rei li va donar tots els drets reials d'Osona.

Els Cabrera varen encarregar l'exercici de la justícia a un batlle que es cuidava a la vegada d'Espinelves i de la Quadra de Terraçola, ara del municipi de Seva, situada entre els masos Rovira i Sobrevia.

A finals del segle XV Espinelves ja s'havia unit a Sant Sadurn d'Osormort i els dos llocs formaven una sola batllia, sota la jurisdicció dels Cabrera, comtes d'Osona. Aquesta unió fou molt llarga car el 1698 encara trobem que Espinelves, junt amb Osormort i San Feliu de Planeses o de la Verneda formaven una sola batllia, dins la Vegueria d'Osona.

El 1497 la batllia d'Espinelves i Osormort tenia un total de 33 focs o famílies.

La sola parròquia d'Espinelves el 1553, segons el «fogatge» general de Catalunya d'aquest any, tenia només 11 famílies de les que n'eren caps de casa: Mn. Felip Serra, vicari, Miquel Vilamala, Pere Espinàs, Gaspar Esplugues àlies Rovira, Gaspar Balmes, Miquel Parcet, Jaume Solanes, Joan Quingles, Esteve Tanyedes àlies Masjoan, Jaume Vilamala àlies Vinyes, Sàlvia Goyrisa i Pere Antoni Esglésies.

Segons una relació del rector d'Espinelves Mn. Joan Gudiol, del dia 12 d'abril de 1626, la parròquia d'Espinelves tenia 28 cases, d'elles tres de

renda de més de 1.000 escuts i quatre que passaven dels 500 escuts de renda. El total de feligresos era de 163 persones d'elles 57 eren homes, 63 dones i els nens i nenes sumaven un total de 43.

Al llarg dels segles XVI i XVII es feren les transformacions o mutilacions de l'església d'Espinelves. S'obrí el gran arc de comunicació de les dues naus, es feu una capella lateral, es mutilà l'absis dedicat a Sant Jaume i s'encalà l'església. El 1594 el mestre Rafel Andreu pintà un nou retaule per Espinelves i el 1620 en Valentí Riu feu el nou altar de Sant Jaume.

Segons una visita del bisbe Antoni Pasqual del 24 de juny de 1687 en aquest any regia la parròquia Mn. Salvi Gudiol, que no tenia vicari i que celebrava cada diumenge missa matinal i major. La parròquia tenia 15 cases juntes formant poblet entorn de l'església, 15 masies disseminades.

El terme era propietat del comte de Solterra i el valor de les rendes de la rectoria era de 250 lliures a l'any.

A l'església hi havia aleshores els altars major o de Sant Vicenç, el del Roser, el de Sant Jaume i el de la Mare de Déu de la Pietat.

TEMPS MODERNS

Al llarg del segle XVII es va formar, com hem vist, el nucli de població i el terme va passar, segurament per compra, a dependre dels comtes de Solterra, que eren també senyors del terme de Sant Hilari.

L'augment de poblament fou notable el llarg del segle XVIII els censos oficials de 1718 donen pel terme 116 habitants i un de 1734 de tipus parroquial li senyala 64 cases i 345 persones de comunió o sigui majors de 12 anys.

En una relació de pobles del bisbat de Vic, redactada per ordre del bisbe Antoni Manuel de Hartalejo, l'any 1782, es llegeix: «ESPINELVES... El Pueblo de San Vicente de Espinelves, a 4 horas de Vique, de que es Sr. el conde de Solterra. Tiene 80 casas. La más lejos una hora. Almas de Comunion 360 y que no comulgan 46. Los Caminos son malos. Granos comunes del país, se cogen 2.135 quarteras y alguna bellota. Ay dos telares de cañamo que se coge y se consume en la Parroquia».

Un nou cens oficial del 1787, el de Floridablanca, li dona 302 habitants, repartits així: 163 solters, 110 casats i 29 viudos; i per professions: 1 rector, 2 beneficiats, 4 «hidalgos» o ennoblits, 3 estudiants, 12 pagesos, 23 jornalers i 69 mossos.

En tots els cassos anteriors es veu una diferència notable entre els censos parroquials i els civils, deguda segurament a la diferència entre els que residien al terme i els que hi eren inscrits, car el terme parroquial i el municipal no diferien que sapiguem.

A principis del segle XIX —més en concret per un decret de les Corts espanyoles del 14 de gener del 1822—, es va fer la divisió provisional de

Catalunya en quatre províncies, que esdevingueren definitives el 1833. Espinelves es vegé directament afectada en aquest moment car es va incloure en la província de Girona i en el partit judicial de Sta. Coloma de Farnés, trencant així la seva tradicional adscripció a la vegueria i després al corregiment de Vic.

En aquest temps, és a dir el 1820, Espinelves tenia 76 famílies que donarien un total de 375 a 400 persones.

Al llarg del segle XIX, passada la maltempsada de la guerra del francès i la misèria que ella comportà, hi hagué un desvetllament demogràfic que es notà sobretot en les masies, que sovint es doblaren d'una masoveria o cambreria.

Un cens oficial del 1855 basat en l'estadística parroquial dona per la parròquia 680 persones i 111 cases habitades d'elles 20 a la població i les 91 restants repartides entre els dos barris de França i la Creu-roja i les masies. El cens sembla un xic exagerat si el comparem amb un cens oficial de 1857 que senyala al municipi només 525 persones; seria que s'hi incloïen els de Cerdans, ara simple sufragània d'Espinelves?

Basant-nos únicament en els censos municipals tenim les xifres de 533 persones el 1860, 462 el 1877, 470 el 1887 i 447 el 1897.

Aquest decreixement que s'observa a la segona part del segle afectà sobretot a les masies i a l'emigració de jovent vers els nuclis industrials que ara es trobaven en plena expansió. La devallada continuà a principis del segle XX amb un cens de 421 persones el 1900 segons exposàvem en la introducció.

L'estancament de la primera meitat del segle XX i la forta davallada dels darrers anys són deguts a la manca de mitjans de vida que ofereix la població, sobretot pel jovent, que no han pogut deturar les noves petites indústries creades als nostres dies.

Antoni Pladevall, prev.

APENDIX - I

EL FRONTAL ROMANIC D'ESPINELVES

El llegat d'Espinelves a l'art romànic no es redueix a la seva magnífica església romànica, sinó que s'ha conservat també un antipendí o frontal d'altar, dedicat a la Mare de Déu, que té unes dimensions de 0,89 m. d'alt per 1,46 m. d'ample. Es conserva al Museu Episcopal de Vic entre les altres peces romàniques que hi foren aplegades des de finals del segle passat, salvant-se així d'una destrucció segura en la maltempada del 1936-1939.

És un dels frontals romànics més importants de l'anomenat taller o grup de Vic, executat per un autor anònim, al que s'ha convingut en denominar-lo *mestre d'Espinelves*, per ésser aquesta obra la més característica i primer estudiada de totes les que li són atribuïdes, entre les quals hi ha la pintura mural de l'absidiola de Terrassa, dedicada a sant Tomàs de Canterbury.

La distribució d'aquest frontal és la típica de les obres similars: el seu centre està ocupat per la figura de Maria amb el seu Infant a la falda en actitud de beneir, emmarcada per la mandorla o aureola central, i la resta del rectangle està dividit en quatre compartiments delimitats per aquesta aureola central i una banda horitzontal.

En els dos compartiments inferiors hi ha sis profetes, tres a cada compartiment, sota arcuacions, que s'identifiquen per grans filacteries que agafen amb les seves mans. Començant per la banda esquerra veiem: Isaïes, Jeremies, David, aquest amb corona i actitud de tocar el violí, Ezequiel, Daniel i Jeremies. En les petxines que queden lliures entre la mandorla i les arcuacions dels profetes més pròxims a n'elles hi ha els símbols dels evangelistes Lluç i Marc, gairebé borrats per les humitats que anys enrera malmeteren tota la part inferior del frontal.

En els dos compartiments superiors s'hi escenifica, començant també per l'esquerra, l'adoració dels Mags i en el següent l'entrada de Jesús a Jerusalem. En el primer es veuen els tres Reis amb les ofrenes que segueixen l'estel, que es troba sobre la mandorla de la Verge, situats els reis dintre arcuacions, com els profetes; en canvi en l'entrada a Jerusalem s'hi desenrotlla una escena més plena de vida i interessant tant per la seva variada iconogràfica (Jesús sobre la somera, el grup de deixebles darrera d'ell, la gent que surt al portal estenent vestits i catifes o el que dalt d'un arbre trenca palmes) com pel seu color, la concepció de la realitat i els convencionalismes que s'observen arreu.

Finalment, tant la mandorla com els frisos ornamentals que divideixen els compartiments, estan decorats amb relleus en estuc imitant les pedres precioses i la decoració dels frontals d'orfebreria.

Podem dir en resum que el desconegut mestre d'Espinelves ens va deixar una magnífica composició, que durant segles va presidir el davant d'altar d'Espinelves, i que ara continua essent admirada i estudiada pels

estudiosos del romànic fent traspassar el nom d'Espinelves més enllà de les nostres fronteres. Es calcula que el frontal fou pintat a finals del segle XII, per tant quasi el temps de la consagració o a tot estirar a l'iniciar-se el segle XIII.

... ..

APENDIX - II

TEXT ORIGINAL DE L'ACTA DE CONSAGRACIO

«Anno dominice incarnationis centesimo octuagesimo sexto post millesimum veniens venerabilis Raymundus sola Dei grati Ausonensis episcopus, vir religiosus omnique almitate perspicuus, ad ecclesiam beati et gloriosissimi martiris Christi Vicentii atque levite, que sita est in territorio de Spinalbes, assistantibus ei Guillermo eiusdem sedis archidiacono, Pedro sacrista, Bernardo primicherio nec non premaxima caterva u triusque sexus et [ge] nus, ad preces Petri de Vivario, capellani, et Petri Dominici, eiusdem ecclesie sacerdotis, et populi, candem ecclesiam ad honorem omnipotentis Dei et sancti Vicentii levite et martiris et beati Jacobi apostoli quorum altaria in eadem basilica sita sunt. Venerabiliter cum magna devotione et humilitate consecravit et sanctificavit, assignando quoque et confirmando memorate ecclesie XXX passus in circuitu, universasque primitias et alodia ubicum que sint et quecumque modo possidet et que de cetero, largitione fidelium, per Dei misericordiam assecutura est. Affrontationes namque istius parrochie terminantur: ab oriente ad ipsos Degollats et vadit usque ad rivum de Arenes et discurrit ad Rocham Feed; a meridie in podio de Podio Alto et vadit in colle de Revel et discurrit ad ipsam Consollam; ab occidente in area de Ballo-mar et vadit usque ad gradum de Mula soles; a circio in podio de pertica et vadit usque ad collem de Spanolf et discurrit ad podium de cruce et vadit ad Castelet. Jussit idem episcopus ut memoria Arnaldi clerici et diachoni cuius elemosinis ecclesia ista dedicatur in cadem ecclesia ageret.

Acta siquidem sunt ista nono calendas marcii eodem anno quo supra. Raymundus gratia Dei Ausonensis episcopus, Guillermus archidiaconus. Petrus ausonensis sacrista. Ego Bernardus primicherius firmo. Petro [...] sacerdos et [...] Signum Andree sacerdotis qui hec scripsit die et anno quo supra.»

Segons la còpia, abans citada, del 1568 guardada al Plec de pergamins dels segles XI i XII del monestir de Sant Llorenç del Munt, de l'Arxiu diocesà de Vic.

BIBLIOGRAFIA

- ESPINELVAS, a «Revista Ilustrada Jorba» any XXI. M^o 237 Manresa, juny 1929. La revista esta dedicada tota ella al notable naturalista, fill d'Espinelves, Marià Masferrer i Rierola, del Masjoan.
- PLADEVALL, Antoni.— *Les Guillerics: síntesi històrica y evolución demográfica*, a AUSA, vol. III (1958-1960) pp 342 ss. On hi ha una síntesi històrica del terme i els censos parroquials de poblament.
- PLADEVALL, Antoni.— *El monasterio de Sant Llorenç del Munt*, a AUSA, vol. IV (1961-1963) pp. 95-106, 131-137 i 168-176. On es recullen les notícies de Sant Llorenç del Munt relacionades amb Espinelves.
- Excursió a Espinelves* a «Gazeta de Vich», 1916 n.º 254 Amb una descripció de l'església i altres notes històriques interessants.
- Acta de Consagració de l'església d'Espinelves* a «Butlletí del Centre Excursionista de Vich», vol. II (1915-1917) pp. 106-107.
- CASALS I GINESTA, Enrique.— *Arbucias: El templo románico de Espineltas, precisa una adecuada restauración*, a «La Vanguardia», 21 març 1968.
- CASALS I GINESTA, Enrique.— *Espineltas: restauración del templo románico*, a «La Vanguardia», 22 agost 1972.